

ZESZYTY NAUKOWE WYŻSZEJ SZKOŁY PEDAGOGICZNEJ W BYDGOSZCZY
STUDIA PSYCHOLOGICZNE 1981 z. 2

BARBARA KAJA
WSP Bydgoszcz

TERAPIA DZIECI PRZEDSZKOLNYCH METODĄ SYMBOLI DZWIĘKOWYCH
W ASPEKCIE PORADNICTWA ŻYCIA

1. Uwagi wstępne

Artykuł niniejszy wyrasta z rozważań nad zastosowaniem podstawowych tez poradnictwa życia¹ w sytuacji, gdy osobą potrzebującą pomocy jest dziecko. Jak pamiętamy, w myśli koncepcji tego poradnictwa osoba udzielająca porady koncentruje się przy współpracy z pacjentem na czterech problemach związanych z podstawowymi "wymiarami" życia ludzkiego.

Zawarte są one w następujących pytaniach: Do czego dążyć na tle tego co się zrobiło i do czego dążyć się winno? W jaki sposób realizować dążenia? Jakim być dla innych? Jakim być dla siebie?

Problemy te sprecyzowane zostały w koncepcji osobowości Szewczuka², na której oparto teoretyczne podstawy poradnictwa życia. Przypomnienie ich wydaje się celowe, ponieważ na tym tle pragniemy rozpatrzeć ich przydatność dla poradnictwa życia w odniesieniu do dziecka.

Dziecko w wieku przedszkolnym pełni na ogół dwie zasadnicze role społeczne tj. rolę dziecka w rodzinie i w niektórych przypadkach rolę przedszkolaka w instytucji oświatowo - wychowawczej.

Zdarza się, że z rozmaitych przyczyn nie może ono sprostać wymaganiom którejs z wymienionych ról. Jest np. agresywne, niezdyscyplinowane lub nadmiernie lęklive i bojaźliwe, bądź też nie potrafi opanować niektórych umiejętności wymaganych przez program przedszkola, nie rozumie poleceń itp.

Ze srosumiałych względów dziecko, w przeciwieństwie do człowieka dorosłego, samo nie zwróci się po poradę do osoby kompetentnej w tym zakresie. Problem dziecka staje się natomiast przedmiotem troski jego rodziców lub nauczyciela przedszkola. W konsekwencji po porady w sprawie dziecka zwracają się osoby dorosłe. W ten sposób ogólne tezy zawarte w koncepcji poradnictwa życia stają się przydatne w poradzie dotyczącej dziecka przedszkolnego, ale w przekazie pośrednim - poprzez rodziców.

Nie byłoby sensowne bowiem udzielanie pomocy kilkuletniemu dziecku poprzez analizowanie z nim jego dążeń, doradzanie celów, które przecież u dziecka są krótkotrwałe i zmienne, czy próby oceny stosunku do siebie i innych itp. Wszystkie te sprawy należy rozważyć z rodzicami, gdyż fakt, że posiadają dziecko sprawiające trudności stanowi ich osobisty problem życiowy.

Tutaj właśnie widzę wartość posługiwania się teorią poradnictwa życia, natomiast pomoc udzielana dziecku winna polegać na stwarzaniu odpowiednich sytuacji wychowawczych, które np. służyłyby podwyższaniu samooceny dziecka, umożliwiałyby mu kontrolowanie swoich impulsywnych reakcji, rozwijałyby osłabione funkcje itp.

Osoba udzielająca porady powinna wiedzieć, jak organizować aktywność dziecka w środowisku, jakie stwarzać sytuacje wychowawcze, jakie czynniki niekorzystne eliminować w środowisku szkolnym i rodzinnym, aby prowadzić dziecko do norm rozwojowych.

Wydawać się może, że prezentowane tu podejście ma charakter wyłącznie instrumentalny, bowiem koncentruje się wokół problemu "jak?".

Z punktu widzenia teorii poradnictwa życia takie podejście nie jest korzystne. Teoria ta wyklucza poradnictwo skupione wyłącznie na problemie "jak?" a stawia na pierwszym miejscu pytanie "po co?"³.

Jest to jednak tylko pozorna niezgodność, bowiem poradnictwo

kierunkowe, a więc dotyczące wszystkiego, co ma związek z dążeniem, postawami, przekonaniami, celami itp. może być realizowane poprzez sytuacje występujące w podejściu instrumentalnym dotyczące sfery intelektualno - sprawnościowej. W każdej terapii nawet bardzo specjalistycznej jak np. w przypadku wyrównywania deficytów rozwoju funkcji percepcyjno - motorycznych, nie należy zapominać o tym, że działamy na całą osobowość dziecka a nie tylko na jedną obniżoną funkcję. Stąd ważna rola aspektu psychoterapeutycznego w prowadzonej terapii dziecka, stąd konieczność przestrzegania zasad: eliminowania napięcia, pośpiechu, stwarzania możliwości zapewnienia dziecku osiągnięcia drobnych sukcesów itp.⁴.

Sądzę zatem, że oba podejścia zarówno kierunkowe jak instrumentalne są w poradnictwie dotyczącym dziecka nierozłączne. Nie ulega wątpliwości, że istnieje pilna potrzeba wzbogacenia metod terapeutycznych stosowanych wobec dzieci w wieku przedszkolnym. Dysponujemy aktualnie zaledwie jedną metodą terapii psychomotorycznej tj. metodą Dobrego Startu upowszechnioną w Polsce przez M. Bogdanowicz⁵. Tymczasem z badań pracowników Miejskiej Poradni Wychowawczo-Zawodowej w Bydgoszczy przeprowadzonych we wrześniu 1979 r. wśród uczniów kl. I uczęszczających do szkół podstawowych na terenie miasta wynika, że około 600 dzieci przystąpiło do nauki szkolnej z obniżoną dojrzałością szkolną⁶. Nasuwa się zatem refleksja, czy efektywność poradnictwa dotyczącego dziecka przedszkolnego nie była zbyt niska?. Niewątpliwie błędem byłoby szukanie przyczyn tego stanu tylko w skromnym wyposażeniu w metody terapeutyczne. Zważyż, w dużej mierze raczej brak przygotowania osób specjalizujących się w zakresie doradcy wychowawczego kompetentnego w terapii dziecięcych anomalii rozwojowych.

Chcąc przyczynić się do podnoszenia na wyżyny poziom opieki nad dziećmi przedszkolnymi z odchyleniami od norm rozwojowych, opracowałam koncepcję terapii, którą przedstawiam poniżej.

2. Metoda symboli dźwiękowych w terapii dziecka przedszkolnego.

Nowa sytuacja oświatowa w zakresie wychowania przedszkolnego wymaga od nauczycieli przedszkola takiego przygotowania sześciolatków, by były one w stanie podjąć i pomyślnie kontynuować naukę czytania i liczenia. Fakt ten zobowiązuje teoretyków i praktyków wychowania przedszkolnego do roztoczenia szczególnej opieki nad tymi dziećmi, u których już w grupie pięciolatków obserwowano różnego rodzaju nieprawidłowości w rozwoju psychomotorycznym. Wiadomo, że w takiej sytuacji tylko wczesna interwencja terapeutyczna może zapobiec późniejszym niepożądanym trudnościom w nauce. Nie można bowiem dopuścić, by dzieci przeżywały niepowodzenia związane z nauką już w momencie pierwszego z nią zetknięcia, a więc na terenie przedszkola, stąd konieczność opracowania metod terapeutycznych, które mógłby stosować nauczyciel przedszkola, w celu likwidowania niekorzystnych odchyleń od normy rozwojowej u dzieci.

Metoda Symboli Dźwiękowych jest jednym ze sposobów terapii przeznaczonych dla dzieci pięcioletnich, u których stwierdzono nieprawidłowości w rozwoju psychomotorycznym, przejawiające się w zwolnionym tempie rozwoju intelektualnego, zahamowaniu w sferze emocjonalnej, zaburzeniach koncentracji uwagi, obniżonej sprawności ruchowej w zakresie motoryki ogólnej i manualnej, a także słabej percepcji wzrokowej i słuchowej.

2.1. Główne założenia metody Symboli Dźwiękowych.

Dzieciństwo jest okresem szczególnej podatności na wszelkie oddziaływania kształtujące i wychowawcze. Metody Symboli Dźwiękowych opiera się na znanym w psychologii rozwojowej przekonaniu o doniosłości wczesnego uczenia i wypo-
wiadania się symbolami dla rozwoju intelektualnego dziecka ⁷.

Celem metody nie jest jednak tylko i wyłącznie działanie na sferę intelektualną, bowiem rodzaje ćwiczeń zostały dobrane w taki sposób, by działały na całokształt rozwoju psychomotorycznego, a nie tylko na jedną wyizolowaną funkcję.

Stąd w metodzie duże znaczenie elementu muzycznego, jako czynnika wyzwalającego aktywność dziecka, oraz różnorodnych etapów uczenia symboli angażujących słuch i wzrok, wymagających koncentracji uwagi i zaangażowania motorycznego.

Podstawowy trzon metody stanowi wprowadzenie następujących rodzajów dźwięków:

wysoki - niski
krótki - długi
głośny - cichy

i przyporządkowaniu im pewnych umownych znaków graficznych, co stwarza możliwości różnorodnych ćwiczeń polegających na "dyktowaniu" dźwięków i ich zapisywaniu przez dzieci odpowiednimi symbolami.

Proponowane znaki - symbole:

dźwięk wysoki	
niski	!
krótki	-
długi	—
głośny	•
cichy	.

Przykładowy zapis: | ! ! ! |

Oznacza on, że dzieci usłyszały 5 kolejnych dźwięków: wysoki, niski, niski, niski, wysoki.

Doprowadzenie dzieci do umiejętności zapisywania symboli dźwiękowych wymaga jednak szeregu ćwiczeń poprzedzających.

Do nich należy:

a/ kształtowanie pojęć: wysoki niski, długi,
krótki, głośny, cichy,

b/ stopniowe przybliżenie dzieciom abstrakcyjnej formy znaku,

c/ utrwalanie znaku - symbolu danego dźwięku.

Dopiero po tych fazach można przejść do "dyktowania" dźwięków. Nigdy na jednym seansie terapeutycznym nie należy doprowadzać do tego momentu. Wymaga to przynajmniej trzech kolejnych poprzedzających seansów terapeutycznych. Celem bezpośrednim metody jest osiągnięcie przez dziecko umiejętności zapisywania dźwięków ich symbolami graficznymi oraz ukształtowanie pojęć: wysoki, niski, krótki, długi, cichy, głośny.

Cele pośrednie wiążą się z pobudzaniem rozwoju psychoruchowego dziecka by zbliżyć poziom tego rozwoju do norm właściwych danemu wiekowi. Poza uczeniem symboli wprowadzamy na każdym seansie terapeutycznym ćwiczenia ekspresji ruchowej na dowolne tematy muzyczne oraz relaksację na zakończenie zajęć.

2.2. Tak postępowania metodycznego podczas zajęć terapeutycznych

1/ Ekspresja ruchowa na dowolne tematy muzyczne:

a/ spontaniczna

b/ kontrolowana

2/ Uczenie symboli dźwięków i operowanie symbolami.

3/ Relaksacja.

2,3. Przebieg zajęć terapeutycznych

1/ Ekspresja ruchowa

Celem tej grupy ćwiczeń jest ogólne motoryczne pobudzenie /ekspresja spontaniczna/, jak również kształcenie orientacji w schemacie ciała i przestrzeni, koncentracji uwagi, kontroli i regulacji ruchu poprzez rytm /ekspresja kontrolowana/.

Punktem wyjścia jest dowolna, odpowiadająca dzieciom muzyka, która ma pobudzić ich motorykę, ożywić, rozluźnić napięcie mięśni i napięcie emocjonalne.

Polecamy dzieciom swobodnie się poruszać, tak jak "zaprasza" je muzyka, tolerujemy dowolną formę ruchu, nie ingerujemy, gdy ruch nie harmonizuje z muzyką. Charakter muzyki zmieniamy na kolejnych zajęciach. Dopiero w drugiej części ćwiczenia zaczynamy kontrolować ekspresję. Wprowadzamy ćwiczenia inhibicyjno- incytacyjne, w których kolejne po sobie występuje pobudzanie i hamowanie.

/Np. na umowny znak, którym może być krótka przerwa w muzyce, należy zatrzymać wszelki ruch lub unieść przed siebie ręce, wykonać przysiad itp./. Wspomniane reakcje dotyczą nie tylko przerw w muzyce, ale również tempa granego utworu, bądź jego dynamiki.

W ostatniej fazie ćwiczenia staramy się ograniczyć zbędne ruchy dzieci, uporządkować ich ruch za pomocą rytmu. W tym celu wprowadzamy np. rytmiczny marsz, którego rytm może być odtworzony dowolną formą tj. klaskaniem, tapaniem, przy użyciu instrumentów itp. Zmianom podlegać może również obszar ruchu np. zaczynamy od wielkich, zamasztych ruchów, a kończymy na drobnych, precyzyjnych.

- 2/ Uczenie symboli i operowanie symbolami /na przykładzie dźwięków wysokich i niskich/.
- 2a/ Rozpoczynamy prezentacją dwóch różniących się zasadniczo wysokością dźwięków. Wskazane jest przedstawienie dźwięków /zgodnie z powyższym wymaganiem/ wydawanych przez więcej niż 1 instrument i 1 przedmiot. Omawiamy z dziećmi zaprezentowany materiał dźwiękowy zachęcając je do wypowiedzania się o przedmiotach i instrumentach wydających dźwięk, oraz ustalamy cechę różniącą: wysokość dźwięku.
Wprowadzamy pojęcia: wysoki, niski.
- 2b/ Zachęcamy dzieci do przedstawienia ruchem różnic między usłyszanymi dźwiękami /ćwiczenia w makroprzestrzeni/.

według umowy: dźwięk wysoki - wyciągnięcie rąk w górę
i wspięcie na palce
dźwięk niski - przysiad i skulenie się

Następnie urozmaicamy ćwiczenia podając serię dźwięków wysokich /melodia odtworzona na wysokich tonach/ i prosimy o poruszanie się w takt tej melodii na palcach z wyseko wyciągniętymi rączkami, zmiana melodii na niskie tony powoduje również zmianę pozycji dzieci na "niską".

2c/ Przechodzimy do ćwiczeń w rozpoznawaniu w najbliższym otoczeniu ludzkiego przedmiotów różniących się wysokością /należy przygotować odpowiednie pomoce i przystępujemy do działań manualnych wiążących się z pojęciami wysoki i niski. Można polecić dzieciom najpierw wykonanie z plasteliny np. wysokiej góry i niskiej górki, a potem wycięcie według wzoru wysokiego i niskiego domu.

2d/ Następnie przechodzimy do prezentacji znaków graficznych - symboli dźwięków:

wysokiego | i niskiego |

i omawiamy różnicę między znakami.

2e/ Przygotowujemy 2 listewki, kije lub drążki: wysoki i niski, które rozstawiamy w pewnym oddaleniu od siebie. Dzieci słuchają dźwięku i w zależności od jego wysokości podbiegają do wysokiej listewki lub niskiej. Ćwiczenie można prowadzić zespołowo i indywidualnie.

2f/ Zapisywanie symboli dźwiękowych wysokich i niskich.

Rozpoczynamy od ćwiczeń wstępnych polegających na posługiwaniu się gotowymi znakami, które w odpowiedniej ilości wysokich kresek i niskich przygotowujemy dla każdego dziecka.

Dzieci słyszą dźwięk i układają odpowiedni znak:

Z kolei przechodzimy do próby zapisywania przez dzieci symboli usłysanych dźwięków. Zaczynamy od "dyktowania"

pary dźwięków wg zasady:

wysoki - niski
niski - wysoki
wysoki - wysoki
niski - niski

Po opanowaniu przez dzieci notowania 2 dźwięków przechodzimy do prezentacji 3 dźwięku. Wymaga to zapamiętania i odtworzenia symboli całej struktury dźwiękowej. Np. dziecko słyszy 3 dźwięki: wysoki, niski, wysoki i kreśli odpowiednie znaki.

W analogiczny sposób wprowadzamy następne pary dźwięków tj. długi i krótki oraz cichy i głośny.

Nie przystępujemy nigdy jednak do wprowadzenia nowej pary dźwięków, jeśli dzieci nie opanowały umiejętności posługiwania się symbolami wcześniej wprowadzonymi.

3. Elementy relaksacji

Wprowadzenie relaksacji ma na celu zwolnienie napięcia psychofizycznego. Podczas seansu terapeutycznego stosujemy relaksację w zależności od sytuacji. Najczęściej jednak kończymy nią seans. W odniesieniu do dzieci przedszkolnych relaksację można stosować w oparciu o mechanizm identyfikacji, ponieważ u dziecka dobrze rozwinięta jest sugestywność. Identyfikacja dziecka np. ze zmęczonym po balu Kopeciuszkiem pozwoli nam wprowadzić je w stan rozluźnienia mięśniowego i psychicznego. Wykorzystujemy w tym celu elementy treningu autogennego⁸. I w tym ćwiczeniu ważną rolę odgrywa mowa nauczyciela wprowadzającego dziecko w stan relaksu oraz zdolność dziecka do słuchania. Dla wywołania sprzyjającej atmosfery włączyć można spokojną muzykę, która stanowić może w późniejszej fazie terapii podstawowy czynnik wywołujący relaks po odpowiednim przygotowaniu dzieci.

Planowanie zajęć

Proponowana terapia powinna być prowadzona systematycznie i intensywnie. Należy planować zajęcia na okres około

trzech miesięcy /od 10 - 12 tyg./ z częstotliwością trzech półgodzinnych zajęć w ciągu jednego tygodnia. Liczba uczestniczących w terapii dzieci nie powinna być większa niż sześć. Każdy seans rozpoczyna się ekspresją ruchową i kończy relaksacją, natomiast realizacja drugiego elementu toku zajęć związanego z symbolami musi przebiegać sukcesywnie od pierwszego zajęcia, na którym zostaną wprowadzone pojęcia: wysoki i niski - do ostatniego, kiedy dzieci ćwiczą umiejętność zapisywania symboli dźwiękowych związanych z danymi pojęciami.

Preponuje się na pierwsze zajęcia przewidzieć ćwiczenia opisane w punkcie 2a, drugie zajęcia - 2b, trzecie zajęcia 2c, czwarte zajęcia 2d, piąte 2e, oraz szóste, siódme i ósme spotkanie przeznaczyć na ćwiczenia opisane w punkcie 2f. W ten sposób na opracowanie kolejnej pary symboli dźwiękowych przeznaczamy około 8 spotkań terapeutycznych, ponieważ wprowadzamy trzy pary dźwięków, więc przewiduje się około 24 spotkań na opracowanie i utrwalenie symboli dźwiękowych /osiem tygodni/.

Pozostałe dwa tygodnie przeznaczone mają być na naukę operowania dwoma symbolami jednocześnie - dziecko słysząc dźwięk ma określić dwie jego cechy np. wysoki i cichy lub wysoki i głośny i odpowiednio przedstawić symbolem.

Uwaga. Nie należy stosować ćwiczeń w procesie dydaktyczno-wychowawczym na zajęciach z całą grupą dzieci. W ten sposób przyspieszilibyśmy rozwój dzieci zdolnych i pogłębialibyśmy jednocześnie różnice między dziećmi. Metoda Symboli Dźwiękowych została opracowana z myślą o dzieciach ze środowisk zaniedbanych a tym samym zapewnić im dobry start w nauce szkolnej.

4. Uwagi końcowe

Artykuł niniejszy stanowi próbę włączenia się autorki do wzbogacania metod oddziaływania terapeutycznego wobec

dzieci przedszkolnych z nieprawidłowościami rozwojowymi. wydaje się, że proponowana terapia spełnia wymogi określone przez poradnictwo życia, bowiem poprzez podejście instrumentalne dąży do zapewnienia dziecku możliwości realizowania celów i zadań życiowych, związanych z wejściem w nową rolę społeczną, jaką jest rola ucznia.

PRZYPISY

- ¹ H. Kaja: Wprowadzenie w problematykę poradnictwa życiowego Studia Psychologiczne 1979 r. Zeszyt 1, WSP Bydgoszcz
- ² W. Szewczuk: Psychologia T. II, Warszawa 1979r. s.253-337
- ³ H. Kaja: op. cit. s. 14
- ⁴ Por. B. Kaja: Terapia pedagogiczna w przedszkolu, Oświata i Wychowanie 1978 r. nr 20
- ⁵ M. Bogdanowicz: Bon Départ - Metoda aktywizowania rozwoju psychomotorycznego i rehabilitacji psychomotorycznej, Olsztyn 1975 r. IKN i BO
- ⁶ W badaniach prowadzonych przez pracowników Miejskiej Poradni Wychowawczo-Zawodowej w Bydgoszczy posługiwano się testem do badania pedagogicznego dzieci 6-7 letnich opracowanym przez poradnię poznańską
- ⁷ Por. L. Wygotski: Narzędzie i znak w rozwoju dziecka, 1978r. PWN Warszawa
- ⁸ Por. A. Polender: Zastosowanie treningu autogenicznego do dzieci wieku przedszkolnego, Zagadnienia Wychowawcze a Zdrowie Psychiczne 1979 r. nr 4

THE THERAPY OF PRE-SCHOOL CHILDREN WITH THE METHOD OF SOUND SYMBOLS IN SOCIAL COUNSELLING ASPECT

Summary

The connexion of guiding and instrumental treatment in the counselling relating to a child is emphasized in this article. The method of therapy of children's developmental disturbances is described too. The purpose of the therapy is to ensure for a child possibilities of realizing of life's tasks which are connected with the entry in a new social part - a part of pupil.

**DIE THERAPIE DIE VORSCHULISCHEKINDE DER METHODE DES KLANG-
LICHESYMBOLS VOM DEN ASPEKT DES LEBENSBERATUNG**

Zusammenfassung

Im dem Aufsatz betonten die Verbindung des richtunge und instrumentale Annäherung in der Beratungs beziehende des Kindes. Vorstellte der Therapiemethode des Entwicklungstörung bei der Vorschulischekinde. Zwecks des Therapeutischeinwirkung ist das Versicherung der Vorschulischekinde die Möglichkeit die Realisation des Lebensaufgabe verbunden mit dem Eintritt in die neue Rolle, welche ist des Schüllerrolle.